

*Даришова Т.М.
п.ғ.к., доцент, М.Өтемісов атындағы БҚМУ*

ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРНЫНДА СТУДЕНТ-ЖАСТАРДЫ ҰЛТЖАНДЫЛЫҚҚА ТӘРБИЕЛЕУДІҢ МАҢЫЗЫ

Қазіргі қазақстандық қоғам дамуының басты стратегиялық бағыты жастар тәрбиесі болып табылады. «Адами қазынамыз» болып саналатын жастардың тәрбиесі – ертеңгі ел тағдыры. Өскелең ұрпақтың денсаулығы, білім сапасы, ұлттық санасы, ұлтаралық мәдениеті, әлеуметтік жағдайы, т.б. мәселелердің оң шешімін табуы олардың ертеңге деген сенімін нығайтып, ұлт патриоты, ел азаматы, білікті маман болуына жағдай жасайды. Бұл мәселе үнемі Елбасы назарында. Қазақстан халқына Жолдауында ол ең алдымен өзіміздің «адами қазынамызды» молайтуды міндет етіп қойды. Елге тірек, жерге қамқор болатын жастарды тәрбиелеу ортақ ісіміз,- деді Елбасы.

Елбасы Н.Ә.Назарбаевтың «Қазақстан - 2030» Жолдауында: «Жастарды қазақстандық патриотизмге шығармашылық жағынан дамыған жеке тұлға ретінде тәрбиелеу қажет. Бүгіннен бастап ұлттық мінез-құлық, биік талғампаздық, тәкаппарлық, тектілік, білімділік, биік талғам, ұлттық намыс қасиеттерін сіңіріп қалыптастыруымыз керек»,- деп ерекше мән беріп тоқталған болатын. Бұлай екпін түсіріп айтуының өзі қазіргі еліміздің саяси-әлеуметтік, экономикалық тұрғыдан тәуелсіздікке жетіп отырған тәуелсіз мемлекеттігіміздің тұрақтылығын сақтап, оны болашаққа аманат студі көздейді. Міне, осы тұрғыдан келсек мемлекеттік дәрежедегі мәселе білім беру саласында патриоттық сезімде тәрбиелей оқыту мәселесінің өзектілігі әрқашан да маңызды болып қалмақ.

Қазіргі кезде жас ұрпаққа патриоттық тәрбие беру өзекті мәселелер қатарына жатады. Себебі, бүгінгі таңда жастарымыздың арасында Отанды қорғауға деген саналы көзқарастың болмауы салдарынан әскер қатарында қызметін өтеуден қашу сияқты келеңсіз жайттар жиі кездесіп қалады. Сондықтан балабақшадан бастап, мектепте, түрлі орта және жоғары оқу орындары сияқты тәрбие ошақтарында патриоттық тәрбие беруді қолға алудың маңызы зор, тәрбиенің бұл түрі жас ұрпақты елін қорғауға, ұлттық әскер сапында адал қызмет атқаруға, азаматтық қасиеттерге баулиды.

Қазіргі таңда Қазақстан Республикасының әлеуметтік-экономикалық дамуы барысында саяси-идеологиялық, мәдени тұрғыдан жаңаруына сай жас ұрпаққа отансүйгіштік тәрбие беру үкіметіміздің жаңа стратегиялық бағдарламасының басым бағыттарының бірі болып саналады. Еліміздің географиялық орналасуы мен ұлттық-этникалық ерекшелігіне орай жастарға халықтық дәстүрге негізделген батыр бабаларымыздың ерлік дәстүрін насихаттау, билер мен шешендердің өнегелі тәлім-тәрбиелеріне негізделген жан-жақты тәрбие жүйесін құру қажеттілігі қазақстандық білім саласының маңызды проблемаларының бірі болып саналады.

Жастар тәрбиесі мәселесі еліміздегі іргелі оқу орындарының бірі де бірегейі саналатын, Ару Ақ Жайықтың төсінен орын тепкен Махамбет Өтемісов атындағы Батыс Қазақстан мемлекеттік университетінде де өзектілігі жағынан ең алдыңғы мәселелердің қатарынан орын алады. Тарих ғылымдарының докторы, профессор Тұяқбай Зейітұлы Рысбеков университетімізге ректор болып тағайындалып, қызметіне кіріскен күннен бастап барлық жұмысты тәрбие ісінен бастады, өзі дүние жүзі тарихы ілімін, Тұмар ханым, Анақарыс, әл-Фараби, Жәнібек, Керей, Әз Тәуке, Әбілқайыр, Бауыржан тағылымдарын жақсы білетін ұйымдастырушының бұл қадамы өркенді еді. Өйткені, бәсекеге қабілетті білімді де білікті мамандар даярлау ісі оқу орнындағы тәрбие жұмысының тиынақтылығына тығыз байланысты. Біздегі оқу-тәрбие жұмысы кең өрісті базалық және кәсіби мәдениетке негізделген, білім мен ғылымның, тәлім мен тәрбиенің тұтастығына құрылған университеттік білімді игеру мен оны шығармашылық тұрғыда дамытуға бағытталған. Университеттің

педагогикалық ұжымы болашақ мамандардың кәсіби біліктілігін жетілдіру ісінде ғана емес, олардың азаматтық жауапкершілігін, отаншылдық рухын, елдік қасиеті мен ұлттық ар-ожданын қатар тәрбиелеуге баса назар аударуда. Оқу орнындағы тәрбие ісінің стратегиялық түпкі мақсаты – елдің болашақ мамандарының кәсіби, интеллектуалдық және әлеуметтік тұрғыдан жетілуіне барынша қолайлы жағдай жасау болып табылады. Осы мақсатпен бізде осыдан 5 жыл бұрын «Студенттік өзін-өзі басқару ұйымы» құрылған болатын. Бұл ұйымның жыл сайын әр оқу жылына арналған тәрбие жұмысы және жастар саясаты жөніндегі жылдық жоспары бекітіледі. Бірнеше бағыттан тұратын жоспар мазмұны сапалы жоғары білім мен саналы ұлттық тәрбие беруге негізделген. Оқу мен тәрбие - егіз ұғым, оқудың мәні тәрбиемен айшықталады. Сондықтан студенттерге зайырлы қоғам мүддесіне жауап беретін, ұлттық болмысымызға сай тәрбие беру өте маңызды іс. Студенттердің өзін-өзі басқару ұйымының ауқымында ұлттық құндылықтар негізінде жастарға халықтық, рухани тәрбие беру; олардың азаматтық бағдарын қалыптастыру; патриоттық және саяси тәрбие беру, құқық бұзушылық пен сыбайлас жемқорлықтың алдын алу; бұқаралық спорт түрлерін дамытып, салауатты өмір салтын насихаттау; діни экстремизмге тосқауыл қою және ұлтаралық қатынас тәрбиесі; студенттердің өзін-өзі басқару жүйесін жетілдіру; республикамыздағы арнаулы күндерге байланысты арнайы шаралар ұлттық тәрбие аясында қарастырылған.

Педагогика тарихында түрлі кезеңдерде патриотизм, советтік патриотизм, ұлтжандылық, қазақстандық патриотизм, Отанға деген сүйіспеншілік, оны жүзеге асырудың жолдары туралы айтылған педагогикалық тұжырымды ойлар бұл проблеманың тамыры тереңде екендігін көрсетеді, яғни дерек көздеріне сүйенетін болсақ, 1898 жылғы ескі «Энциклопедиялық сөздіктегі»: *«Патриотизмъ – любовь къ отечеству... привязанность къ своей культурной средѣ или къ родной гражданственности»*, - деген анықтама біздің пікірімізді айғақтайды. Ертедегі грек және рим ойшылдарының (Платон, Цицерон, Аристотель, т.б.) еңбектерінде отансүйгіштік тәрбие идеялары көрініс береді. Қазақ елінің ғасырлар бойы қалыптасқан отансүйгіштік тәлім-тәрбие дәстүрлерін, әдістері мен құралдарын жинақтап, оны бүгінгі студент-жастар тұлғасын тәрбиелеуде оқу-тәрбие үрдісінде ұтымды қолдану – уақыт талабы. Тарихты парақтасақ, ерте кезден бері қазақ патриотизмі қалыптасты. Оның дәлелі, халықтық мәнге ие, мол рухани мұра – түркі халықтарына ортақ руна тас ескерткіштеріндегі (Орхон-Енисей жазулары) тағылымдарда, орта ғасырлар ойшылдары (Махмұт Қашқари, Жүсіп Баласағұн, Ахмет Яссауи) мен жыршы-жыраулардың (Асан қайғы, Шалкиіз, Ақтамберді, Бұқар жырау, М.Өтемісұлы, т.б.), қазақтың ағартушы-гуманистері (Ш.Уәлиханов, Ы.Алтынсарин, А.Құнанбайұлы, т.б.) және КСРО-ның алғашқы жылдарындағы қоғам қайраткерлері (А.Байтұрсынов, С.Сейфуллин, Ж.Аймауытов, М.Дулатов, М.Жұмабаев, т.б.) ой-пікірлерінде көрініс табады.

Қазақ халқы сан ғасырлардан бері дамып келе жатқан тарихында өз ұрпағына отансүйгіштік тәрбие беруде баға жетпес тәрбиелік мүмкіндігі зор рухани, мәдени мұраның мол тәжірибесін жинақтаған. Бұл мақсатты жүзеге асыру үшін отансүйгіштік тәрбие жөніндегі халықтық қағидалар, талаптар және әдіс-тәсілдер қолданылған. Қазақ халқының отансүйгіштік тәрбиесінің негізгі талаптары еліміздің тарихи дамуына, әлеуметтік-экономикалық жағдайына, өмір салтына, түрлі тарихи уақиғаларға байланысты туып дамыған.

Зерттеуші ғалымдардың, педагогтардың тұжырымдары бойынша жас ұрпаққа отансүйгіштік тәрбие беруде баға жетпес педагогикалық құрал батырлардың қаһармандық бейнесі және оның қазақ ауыз әдебиетінде, тарихында, көркем шығармаларда сомдалуы болып табылады.

Қазақ батырларының бойында баршаға тән қаһармандық қасиеттердің жиынтығы да, азаматқа тән адамгершілік қасиеттер де, отағасына тән «сегіз қырлы, бір сырлылық» та, шешенге тән дуалы ауыздылық та, данаға тән білгірлік те, биге тән көсемдік те, әулиеге тән көрегенділік те табылады. Сөзіміз дәлелді болу үшін

Ер Төстіктің қаһармандығын, Бекет атаның бойындағы әулиелігін, Исатай батырдың ел бастаған билігін, Сырым батырдың шешендігін, Б.Момышұлының батырлығы мен өрен тапқырлығын айтуға болады. Ендеше, тамыры терең патриоттық тәрбиенің көзін ұлттық тарихымыздан анық көруге болады.

Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә.Назарбаевтың «Қалың елім - Қазағым» жинағында «...Қазақстанда тұратын әрбір адам өзін осы елдің перзенті сезінбейінше, оның өткенін біліп, болашағына сенбейінше біздің жұмысымыз ілгері баспайды...» және «Біз қазақстандық патриотизмді Отанын, жері мен суын шексіз сүю, халқының өнеге дәстүрін, әдет-ғұрпын, елдің тарихын құрмет тұту, мүддесін көздеп, бостандығы мен құқықын қорғау, әр адамның күш-жігерін ел бірлігін нығайтуға, азаматтық татулықты баянды етуге және ұлтаралық татулықты тұрақтандыруға жұмсау» деп жазылғаны мәлім.

Қазақ халқының табиғи түрдегі патриоттық тәлімінің басқа да халықтық дәстүрі мен байлықтарының дами түсуін, тіпті кейбір уақыттарда патриот деген сөздің лексикалық құрамынан алынып қалмауын қазақ жеріндегі жиі-жиі болып тұрған тарихи оқиғалардың қыр-сырынан іздеген жөн. Қазақтың ұлан-байтақ даласын біздің ата-бабаларымыз сан ғасыр «Отан отбасынан басталады», «Жауға жүрегінді берсең де, жерінді берме» деп «Найзаның ұшымен, білектің күшімен», «Қанаттыға қақтырмай, тұмсықтыға шоқыттырмай» сан ғасырлар бойы аман сақтап келді. Жері соншалықты кең, географиялық тұрғыдан бытыраңқы қазақ елінің құрып кету қаупі төніп тұрған кезде бір жағадан бас, бір жеңнен қол шығарып жауға қарсы тұруы нағыз шынайы отансүйгіштік қасиет деп түсінеміз.

Қазақстан – көп ұлтты мемлекет. Демек, жас ұрпақтың бойында ұлттық патриотизммен бірге қазақстандық патриотизмді қалыптастыру ерекше маңызға ие. Қазақстанның әрбір азаматы ұлты мен дініне қарамай, татулық пен бірліктің туын жоғары көтере білсе – патриотизмнің негізі сол болмақ. Елбасы өзінің «Тарих толқынында» кітабында: «Ұлттық бірліксіз патриотизм деген жансыз бірдеңе ғана болып қалады», - деп ұлттық бірлікке ерекше мән береді. Бірлік пен татулықтың маңызына халқымыз да бей-жай қарамаған. «Бірлік болмай, тірлік болмас», «Төртеу түгел болса, төбедегі келер, алтау ала болса, ауыздағы кетер», «Бінтымақсыз ел оңбас» деп, жас ұрпақтың санасына үнемі сіңіріп отырған.

Бүгінгі таңда қоғам мен мемлекеттің білім беру жүйесінің алдына қойып отырған басты міндеттерінің бірі – жас ұрпақты қазақстандық ұлтжандылық пен Қазақстанды мекендеген халықтардың ұлтаралық ынтымақтастығы рухында тәрбиелеу болып табылады. Бұл мәселенің көкейкестілігі қазіргі әлемді жаһандандыру жағдайында бұрынғысынан да артып отыр. Ұлттық бірегейлікті сақтаудың басты жолдарының бірі жастарға патриоттық тәрбие беруде халықтың мәдени мұрасын пайдалану болып табылады. Студент-жастардың азаматтық, патриоттық қасиеттерін қалыптастыру проблемасына Қазақстан үкіметі құжаттарында және Елбасы жолдауларында да аса үлкен мән берілген. Соның ішінде, Елбасы Н.Ә. Назарбаевтың еліміздің ұзақ жылғы даму бағдарламасы «Қазақстан - 2030» стратегиясында көрсетілген әлемдік рынокта бәсекеге қабілетті қасиеттер мен ұстанымдарды дамытуда жастардың алатын орны ерекше.

Жастар саясатын жүзеге асыруға ұйытқы болу, халықаралық маңызға ие жобалар жүргізу, алдыңғы даму болжамын жасау – бұл Қазақстанның ертеңге үміт арттар жастарының қолында.

«Жаңа әлемдегі жаңа Қазақстанды» құру біздің алдымызға үлкен мақсаттар қойып отыр. Ол жеке тұлғаның және қоғамның, «парасатты экономиканың» қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін бәсекеге қабілетті салауатты тұлға қалыптастыру. Осындай мақсатқа жету үшін жоғары оқу орындары студенттерінің ұлтжандылық, отансүйгіштік, азаматтық қасиеттерін қалыптастыра отырып дамыту қазіргі заман талабы.

Жоғары оқу орнында студент-жастарды ұлтжандылыққа тәрбиелеудің басты мақсаты – студенттерге білім, білік, дағдылар жиынтығын беріп қана қоймай, сонымен қатар, өмірдегі өз орнын анықтай алатын, елім деп еміреніп, жерім деп

жүрегі тілімденетін, ел басына күн туғанда толарсақтан қан кешіп, елі үшін аянбай барын салатын, «жаным – арымнан, арым – ел жұртымнан» садақа дейтін, сапалы білімін ел мүддесіне жұмсап, елінің ертеңгі болашағына елеулі үлес қоса алатын қабілетті тұлғаны қалыптастыру.

Сондықтан бүгінгі күні жоғары оқу орнындағы студент-жастарды ұлтжандылыққа тәрбиелеу үрдісі студенттердің өзін-өзі жан-жақты жетілдіруге, өзінің қоғамдағы орны мен даму деңгейін айқындауға, өзінің ішкі сезімдері мен сапалы қасиеттерін дамыту арқылы ұлтының шын жанашыры ұлтжанды тұлғаны тәрбиелеуге бағытталуы қажет.

Студент-жастарды ұлтжандылыққа тәрбиелеудің маңызын анықтау үшін ең алдымен мынадай мәселелерге тоқталу қажеттігі туындайды: ұлтжанды толыққанды тұлғаны қалыптастыру; жоғары оқу орнында отансүйгіш жастарды тәрбиелеудің маңызды принциптерін анықтау; студент-жастарды ұлтжанды тұлға ретінде тәрбиелеу жүйесіндегі студенттік өзін-өзі басқару ұйымының студенттерді дамытудағы рөлі мен ерекшеліктерін белгілеу; жоғары оқу орнында патриот жастарды қалыптастырудың жолдарын анықтау; қорыта келгенде студент-жастарға білім, тәрбие беру арқылы ұлтжанды тұлғаны қалыптастыруды қазіргі заман талабына сай көзқарас тұрғысынан қарастыру. Осы сұрақтарға жауап табу мақсатында университетімізде түрлі іс-шаралар өтіп тұрады.

Студенттерді Отанға деген сүйіспеншілік рухында тәрбиелеу мәселелері, оның даңқын көтермелеуге талпыныстар көптеген ғалымдардың ой-пікірлерінде кездеседі. Атап айтсақ, жастарды ұлтжандылыққа тәрбиелеу мәселесі кеңестік педагогика теоретиктерінің Н.К.Крупская, А.В.Луначарский, А.С. Макаренко, В.А. Сухомлинский, С.Т. Шацкий және т.б. жұмыстарында ерекше көрініс алған.

Студент-жастардың ұлтжандылық тәрбиесінің теориялық негіздерін белгілі психолог және педагог ғалымдар Л.И.Божович, Н.И. Болдырев, А.Н. Леонтьев, Б.Т.Лихачев, А.С.Марьенко, С.Л. Рубинштейн қалаған. Қазақ ғалымдарының пайымдауынша, патриотизмге тәрбиелеуде сүйенетін негізгі ұғымдар «ұлттық патриотизм» және «қазақстандық патриотизм». Ұғым дегеніміз – заттар мен құбылыстардың жалпы айырмашылықтарының белгілі бір жиынтығы негізінде ой жүргізу. Ол ғылыми және тәжірибелік білімдерді қалыптастыруда қолданылады. Ұғымдар негізінде пікір, ой-тұжырымдар қалыптасып, ой қорытындылар мен пайымдаулар жасалады. Бұл жерде «ұлттық патриотизм» және «қазақстандық патриотизм» ұғымдары арқылы Отан, туған жер, ел, атамекен, мемлекет, туған өлке, туған халқы туралы нақты түсініктер берудің тиімділігі арта түспек. Ал, түсінік дегеніміз – бір нәрсенің мағынасы мен мәнін жүрекпен ұғыну. Сөйтіп, «ұлттық патриотизм» және «қазақстандық патриотизм» ұғымдарына анықтама беру, олардың мазмұнын құрайтын: отансүйгіштік сезімін дамыту, ұлттық салт-дәстүрді ұстану мен мемлекет рәміздеріне құрмет қалыптастыру және тағы басқа тәлім-тәрбиелік мүмкіндіктерін кеңейте түседі. Осыларды көздеп жүргізген зерттеулердегі педагог, психолог, философ ғалымдар мен ақын-жазушылардың ой-пікіріне сүйене отырып, «ұлттық патриотизм» және «қазақстандық патриотизм» ұғымдарына анықтама беруге ұмтылды. Сондай-ақ бұл ұғымның маңызын ашып көрсету жас буындарды тәрбиелеуде бүгінгі күннің кезек күттірмейтін қажеттілігінен туындап отыр.

Адамның жеке психологиясының әскери қызметтегі маңызын аша келіп, Б.Момышұлы «патриотизм - Отанға деген сүйіспеншілік, жеке адамның аман-саулығы, қоғамдық, мемлекеттік қауіпсіздікке тікелей байланыстылығын сезіну, өзінің мемлекетке тәуелді екенін ұғыну, мемлекетті нығайту дегеніміз – жеке адамды күшейту екенін мойындау, қысқасын айтқанда, патриотизм дегеніміз – мемлекет деген ұғымды, оны жеке адамның барлық жағынан өткені мен бүгінгі күнімен және болашағымен қарым-қатынасын біріктіреді” – деп терең жан-жақты анықтама берген. Қаһарман жазушы біз қолайлы көріп отырған «ұлттық патриотизм», «қазақстандық патриотизм» ұғымдарына философиялық анықтама беруге ұмтылған. Ол «ұлттық патриотизм - бұл ұлттың ішіндегі жеке адамның асыл

белгісі мен қасиеті, өз халқына деген сүйіспеншілігі, өз халқымен қан жағынан да және шыққан тегі, территориясы, тілі, тұрмыс-тіршілігі, мінез-құлқы, психологиялық және этнографиялық ерекшеліктері қалыптасқан, тарихи дәстүрлері жағынан да әбден айқын әрі дербес басқа қасиеттері және ерекшеліктері мен де байланысты”,- дейді. Жазушының пікірін жіктей отырып, бүгінгі патриотизмнің мазмұнын анықтауға әбден болады.

Патриоттық тәрбиені жоспарлаудағы нысаналы көзқарас принципі Президент Н.Ә.Назарбаевтың Қазақстан – 2030 стратегиясының ережелеріне негізделеді, әрі ағымдық және болашақтық жоспарлауды жетілдіру, тиімді патриоттық тәрбиені күшейтудің құралы болып табылады.

Атақты грек философы Аристотель барлық адамдарға мемлекет тарапынан тәрбие беруді жақтап, дене, ақыл-ой, адамгершілік тәрбиенің байланысын, қоғамдық және отбасы тәрбиесінің сабақтастығын көздейді. Грек ғалымы Платон «ұлды тәрбиелей отырып, жер иесін тәрбиелейміз, қызды тәрбиелей отырып, елді тәрбиелейміз», - деп тегін айтпаса керек.

Еліміз егемендік алып, зайырлы мемлекет ретінде қалыптасып келеді. Білім, ғылым, мәдениет, экономика салаларындағы жетістігіміз мақтануға тұрарлық. Осы жетістіктер аясында жас ұрпақты Отанын сүйуге, ол үшін аянбай қызмет етуге тәрбиелеу – әр оқу орнының басты міндеттерінің бірі екені айдан анық. Осындай ұлы мақсатты жүзеге асыру тұрғысында кешегі өткен педагог-ғалымдарымыздың, ұлы ойшылдарымыздың бай мұрасын тиімді пайдалану қажет.

Отаншылдыққа тәрбиелеу барысында алдымен патриоттық сана қалыптастыру, патриоттық сезімін ояту, патриоттық іс-әрекетке бейімдеу жұмыстары атқарылады. Патриоттық сананы тұлғаның ішкі жан-дүниесінің қозғалыстары деп қарастыратын болсақ, ол сезімнен және іс-әрекеттен көрініс табады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Ж.Нурбетова. *Патриотическое воспитание молодежи - актуальная проблема современности.* Алматы: Изденіс. №4/2010. 146-149 б.
2. Ж.Ишпекбаев. *Жастар тәрбиесі - басты назарда.* Алматы: Ақиқат. №11 қараша, 2010. 24-26 б.
3. Г.Долженко. *Особенности героико-патриотического воспитания в современном вузе.* Алматы: Ұлт тағлымы. №4/2010. 79-83 б.
4. М.Шукурбаев. *Қазақстандық патриотизмнің туу заңдылығы.* Алматы: Ұлт тағлымы. №4/2010. 8-12 б.
5. Т.М.Дариева. *Өзін-өзі басқару жүйесінің теориялық және әдіснамалық негіздері.* Алматы: Ұлт тағлымы. №2/2008. 37-42 б.
6. Ж.Кекілбаева. *Патриотическое воспитание молодежи за рубежом.* Алматы: Ұлт тағлымы. №2/2008. 12-18 б.

В статье освещаются пути по формированию патриотического профессионала. Предлагаемые методы и приемы станут хорошим подспорьем для проведения мероприятий по воспитанию студенческой молодежи. Приведенные автором данные по исследуемой теме дают возможность рассмотреть методы по формированию всесторонне развитой личности.

In article ways on forvation of the patriotic professional are shined. Offered methods and receptions become good help for carrying out of actions for educationof student's youth. The data cited by the author on an investigated theme gives the chance to consider methods on formation of comprehensively developed person.